

ՄԵԼԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի, կես տարեկան 6 ռուբ.
Առանձին համարները 5 կոպեկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմյանի խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցեն. Тифлисъ, Редакция „Мшакъ“.
Կամ Tiflis, Rédaction „Mschak“.
Տէլէֆոն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերէն)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
խրաքանչիւր բառին 2 կոպեկ.
Տէլէֆոն № 253.

ՀԻՄՆԱԳԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲԱԳՐԱՏ ՍԱՐԳՍԵԱՆ ՂԱՐԻԲԵԱՆԻ

մահը, որ տեղի ունեցաւ ապրիլի 11-ին, երկար ու ծանր հիւանդութիւնից յետոյ:
Ամբիճը կը կատարվի չորեքշաբթի օր, ապրիլի 14-ին, երեկոյեան 7 ժամին. յու-
ղարկաւորութիւնը—հինգշաբթի, ապրիլի 15-ին, առաւօտեան ժամը 9½-ին, իր բնակա-
րանից, Սօղատսի բազար, տուն Ի. Զ. Նիկոյօսիեանի, դէպի Ջորաշէնի ու Աւ-
տուածանի եկեղեցին, որը գտնվում է Միլին-Փողոցում: Թաղում տեղի կունենայ
Խօջիվանքի գերեզմանատանը:
(Ե. չ. Տ.) 2—3

ԲՈՎԱՆԻԱԳՈՒԹԻՒՆ

Պէտք է կազմակերպել.—Ներքին Տեսութիւն. Մամուլ. Կառավարական հարցադրու-
թիւն. Նամակ Խմբագրութեան. Ներքին լուրեր.
—ԱՐՏԱԲԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Նամակ Թիւրքիայից.
Արտաքին լուրեր.—Հեռագրութիւնը — ՅԱՅՏԱՐԱ-
ՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Հիւանդութիւն.
Թեան տաճարը:

ՊԵՏԻ Ե ԿԱԶՄԱԿԵՐՈՒՄ

Ոչ մի ազգայնական չէ ձգտում գրա-
գիտութիւն ձեռք բերել, որքան հայը.
բայց գուցէ է ոչ մի ազգայնական սա-
կաւ չէ կարգուած, որքան հայը: Հայը
աշխատում է կարգաւորել սովորել, և այդ
սովորածը գործարարում է փոքր առ փոքր:
Իսկ լուրջ մտաւոր աշխատանքից և սի-
սեմատիական մտածողութիւնից նա խոր-
շում է: Մեր մէջ ընթերցանութիւնը շատ
քիչ է տարածված և մեր գրավաճառա-
կան ասպարէզը շատ սահմանափակ չըջա-
նի մէջ է: Իւրաքանչիւր նոր գրքից մի
հարկւր օրինակ ծախվում է և յետոյ
մնացածը սպասում է շատ տարիներ, որ-
պէս զի կամ բոլորովին մնայ անվաճառ,
կամ սպառվի շատ դանդաղ կերպով տա-
րէնք մի քանի օրինակ: Իսկ ընթերցանու-
թեան զարգացումը այնպիսի մի խոշոր
խնդիր է, որ նրան անկարելի է մոռա-
ցութեան տալ և անհրաժեշտ է նրան
կանոնաւոր և նպատակայարմար ընթացք
տալու համար լուրջ հոգատարութիւն:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀՇՄԱՐՏՈՒԹԵԱՆ ՏԱՀԱՐԸ

(Ռ. Գուտաֆֆօսինց)

Փոքրիկ Զօնը, նստած իրանց տան առաջ՝
թրտակուող լաց էր լինում: Նրա հայրն ու մայ-
րը մեռել էին. այժմ նա ստիպված էր միայնակ,
առանց կողմնակի օգնութեան, կեանքում իր
համար ճանապարհ հարթել: Վաճեց իր բախտը
որովի հայրենիքից հեռու, և տխուր-տրտում ճա-
նապարհ ընկաւ լեռների վրայով, չը նայելով
որ արեւ վաղուց արդէն թաղնվել էր անտառի
յետև, իսկ մութ գիշերը իր թևերը տարածել
հովիտի վրա:
Նրկար ժամանակ թափառում էր սարերում,
բայց ոչ մի ճանապարհ չէր գտնում, որպէս զի
վայր ինչէ: Վերջապէս ուժաւորւեալ ընկաւ մի
մանուկապատ քարի վրա և դանդաղ արդարեւ
փնց. բայց շուտով ընկաւ կիսկեց նրա յոգնած
աչքերը, և նրա գանգրահներ գլուխը ընկաւ կոշտ
քարի վրա:
Մի քիչ յետոյ Զօնին այնպէս թւաց, թէ սարն
երկուսի բաժանվեց և ինքը դանդաղ կերպով
ցած էր իջնում, որտեղ շատ լոյս է, իսկ վերե-
ւում քանի գնում մթնում է: Հէնց որ աչքերը

Եւրոպական մտքի արդիւնները, գիտու-
թեան, գեղարուեստի այն հրաշալիքները,
որոնցով ստեղծվել է և կազմակերպվել
ներկայ եւրոպական հասարակութիւնը,
շատ թոյլ և դանդաղ կերպով են մտնե-
լու մեր ժողովրդին: Գաղափարներ մարդ-
կութեան կեանքի հեռաւոր ալիքներն են
միայն հասնում մեր ամբողջին և մեր մաս-
նանքները դարձ շէնքում շատ քիչ
է ծանօթ գիտութեան և գեղարուեստի
նշանաւոր երկասիրութիւններին: Մինչ-
դեռ մտքի ընդհանրութեան, համախո-
հութեան, զգացմունքների և մտածողու-
թեան ամենատեսիլ չլինում և փոխանա-
կութեան միջոցով մեք կարող ենք կապ-
վել մարդկութեան քաղաքակիրթ մասի
հետ:

Մեր ինտելիգենցիայի վրա մեծ պար-
տականութիւն կայ դրված թէ հասարա-
կութեանը տալու ընթերցանութեան պի-
տանի նիւթ և թէ նպատեղու հրատա-
րակական և գրավաճառական գործին մի
շարք ձեռնարկութիւններով: Մանաւոր
կարեւոր է, որ դաւաճող գործէր այդ ուղ-
ղութեամբ և կազմակերպել թէ ընթեր-
ցանութեան շրջաններ և թէ գրքեր տա-
րածելու զանազան ձևեր: Ռուսաստանի
ներքին նախններում թէ զեմստօվի,
թէ մասնաւոր գրավաճառանոցների և թէ
տեղական ինտելիգենցիայի փորձերը տուել
են արդիւնաւոր հետեւանք: Նոյնը կարող
էինք փորձել և մենք:

բաց արեց՝ իրան տեսաւ մի ընդարձակ դա-
շիկ մէջ, որի յատակն ու պատերը պսպղում
էին բազմաթիւ թանկագին քարերով:

Այս դաշիկին ներսն ու դուրսը անհամար
կրակներ էին վառած, որոնք երբեմն չողշո-
ղում էին մեծ աստղերի նման, երբեմն էլ աւե-
ղի աղօտանում: Առհասարակ, բացի այդ կրակ-
ներից ուրիշ բան չը կար դաշիկում: Յանկարծ
մի որոտալից ձայն լսվեց, որ կարծես հաշա-
րաւոր մարդկանց կրծքից դուրս բլրելիս լինէր,
և դաշիկը ամեն կողմից արձագանգ տուեց:

—Այս կրակները, որ դու այստեղ տեսնում
ես՝ ձայնարուժեան հոգիներ են: Նրանք ձգ-
տում են դուրս գալ ազատ օդի մէջ, ցրվել
մարդկանց մէջ, բայց չեն կարող, որովհետեւ դեռ
չէ գտնված այն ճանապարհը, որ տանում է
դէպի ձայնարուժեան ճամբար: Այնպէս և ե-
րեսին շատ ճանապարհներ կան. բայց եթէ դու
զգում ես, որ քո մէջ կաճելի ոյժ կայ, առանց
գնա հէնց այն ճանապարհով, որը կը տանի
ուղղակի ձայնարուժեան ճամբար: Շատ ար-
գելներով պիտի հանդիպես ճանապարհորդու-
թեանը ընթացքում, շատ անգամ պիտի տարա-
կուես նպատակով հանելու կարելիութեան
վրա, բայց եռանդով շարունակիր առաջ գնալ,
որ դո՛ւնք քո չնորհիւ վերջապէս մեր ազատու-
թեան ժամը հասնի:

Այստեղ Զօնի առաջ չողշողաց մի առանձնա-
կի փայլուն աստղ, որ կանչում էր հետեւ իրան:
—Սա քո ուղեցոյց աստղն է, պետք է հետե-
ւես սրան՝ եթէ ուզում ես քո վեճ նպատակին
հասնել.—նորից որոտաց նոյն ահեղ ձայնը:

Այնուհետեւ ամեն ինչ լռեց, արձագանքն էլ
կամաց-կամաց հանգչում էր:
Զօնը անց աչքերը փակեց, զգալով որ մի
աներկոյթ զօրութիւն իրան նորից բարձրացնում
է վերև, ու արդէն պայծառ լոյս էր, իսկ ներ-
քում, ընդհակառակը, քանի գնում մթնում
էր: Իսկ երբ աչքերը բաց արեց՝ նոր ծագած
արեւը ժպտաց նրա դէմքին: Թաշունների առա-
ւօտեան քաղցր դալարիկները հովիտից բար-
ձրանում էին դէպի նրան:

Զօնը կողմը դիտելուց յետոյ՝ Զօնը նայեց իր
վրա և տեսաւ, որ կերպարանափոխվել, երե-
կայից մի ուժեղ պատանի է դարձել և ողոր-
ված է անյաղ ցանկութեամբ.—ինչ որ էլ լինի՝
անպատճառ հասնել ձայնարուժեան ճամբար:
Յաճ ի՛նչ! հովիտը, որտեղ մարդիկ էին ապ-
րում, շատերը սկսեցին ծիծաղել վրան, որ իր
համար այդպիսի անյարմար, դժուար ճանապարհ
է ընտրել: Բայց պատանին եռանդուն կերպով
շարունակեց առաջ գնալ իր ընտրած ուղիով,
թէպէտ հէնց առաջին քայլովսին հանդիպեց
փշերի, և քանի առաջ էր շարժվում՝ այնքան
աւելի սուր փշեր էին հանդիպում նրան:

Հեռու, նրա դիմաց չողում էր ուղեցոյց աստ-
ղը իր հրապուրելի պայծառ լուսով: Դեռ նոր
ուղում էր հետեւ նրան, որ իր ընտրած ճա-
նապարհի կողքից մեղմ, գրաւիչ ձայներ ստի-
պում էին յետ դառնալ, որպէս զի մօտիկ լսէ,

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՄՈՒԼ

Սանճարձակ րէցնդներն ճամար մի շատ
խրատական դաս: Մօտ մի ամիս առաջ Թիֆ-
լիսում կոնցերտ տուեց երիտասարդ դաշնակա-
նար Սվաճեան. տեղական առաւ լրագիրներից
երկուսը վերին աստիճանի աննպաստ կարծիք
յայտնեցին պարտի երաժշտական ընդունակու-
թեան մասին: Դրանցից մէկը, «Тифлисский Мо-
тор», այն աստիճանին հասաւ, որ մի կողմից
ընդունելով թէ պ. Սվաճեան տաղանդ ունի,
միւս կողմից կատարեալ ոչնչութիւն հրատարա-
կեց նրան: Եւ սակայն եւրոպական լրագիրները
գովել էին պարտին: Ինչ էր պատահել. գուցէ
պ. Սվաճեան Կովկասում էր այդքան վատացել:
Բայց այդ էլ չէ կարելի տեսլ: Ինչպէս յայտնի
է, Բազում էլ գտնվում է Կովկասի երկրի
տակ. այնտեղ էլ երիտասարդ դաշնակահարը
կոնցերտ տուեց և ահա տեղական «Вестник» լը-
րագիրը, խօսելով այդ կոնցերտի մասին, ասաց,
որ Թիֆլիսի մամուլը չափազանց խիստ էր
վերաբերվել պ. Սվաճեանին:

Ճշմարիտ է միայն մի բան, որ արտիստը
խիստ է ողորկում և իրանից շատ բան է
մոռցնում հաշակաւոր հեղինակների պիեսների
մէջ, բայց այդ բանը հազիւ թէ կարելի լինի
բացատրել նրանով, որ արտիստը չունի չկօ-
լա և նրա երաժշտական գիտութիւնը սահ-
մանափակ է. այդ բանը աւելի վերագրելի է
նրա ջիւր տեսութեամբնուն, ինչպէս ճիշդ
կերպով նկատել են այնպիսի հեղինակաւոր
լրագիրների րէցնդներները, ինչպէս են
«Temps», «Journal des Débats» և այլն: Բուրժու-
այնի դժուար է տեսլ, Եւրոպայի Բերսեօզը
և Լիտու. Եւրոպայում ալիքների վրա—
արտիստը նուազեց շատ տաղանդաւոր և չնոր-
հալի կերպով:

Գովաճառելով է խօսում լրագիրը նաև
պ. Սվաճեանի սեփական հեղինակութիւնների
մասին: Ինչպէս է, որ մի և նոյն երաժիշտը
այդքան միանայ հակառակ վկայութիւնների
է հանդիպում մի և նոյն երկրում, միեանեցից 12
ժամ հեռաւորութիւն ունեցող կետերում: Այդ
զարդարելի, ընթերցող, հեղու է բացվում. պէտք
է իմանալ թէ ինչ բան են ներկայացնում ի-
րանը, երաժշտական քննադատները: Լեհական
«Prace» լրագրում տպված է մի սրամիտ յօդ-
ւած այդ կրիտիկաների մասին: Նա բերում է
քննադատների կարծիքները դաշնական երա-
ժիշտների մասին: Եւ ինչ է դուրս գալիս:

«Ոչ որ այնպէս չէ նուազում Եւրոպայ, ինչ-
ւեւ սրան՝ եթէ ուզում ես քո վեճ նպատակին
հասնել.—նորից որոտաց նոյն ահեղ ձայնը:

Այնուհետեւ ամեն ինչ լռեց, արձագանքն էլ
կամաց-կամաց հանգչում էր:

Զօնը անց աչքերը փակեց, զգալով որ մի
աներկոյթ զօրութիւն իրան նորից բարձրացնում
է վերև, ու արդէն պայծառ լոյս էր, իսկ ներ-
քում, ընդհակառակը, քանի գնում մթնում
էր: Իսկ երբ աչքերը բաց արեց՝ նոր ծագած
արեւը ժպտաց նրա դէմքին: Թաշունների առա-
ւօտեան քաղցր դալարիկները հովիտից բար-
ձրանում էին դէպի նրան:

Զօնը կողմը դիտելուց յետոյ՝ Զօնը նայեց իր
վրա և տեսաւ, որ կերպարանափոխվել, երե-
կայից մի ուժեղ պատանի է դարձել և ողոր-
ված է անյաղ ցանկութեամբ.—ինչ որ էլ լինի՝
անպատճառ հասնել ձայնարուժեան ճամբար:

Յաճ ի՛նչ! հովիտը, որտեղ մարդիկ էին ապ-
րում, շատերը սկսեցին ծիծաղել վրան, որ իր
համար այդպիսի անյարմար, դժուար ճանապարհ
է ընտրել: Բայց պատանին եռանդուն կերպով
շարունակեց առաջ գնալ իր ընտրած ուղիով,
թէպէտ հէնց առաջին քայլովսին հանդիպեց
փշերի, և քանի առաջ էր շարժվում՝ այնքան
աւելի սուր փշեր էին հանդիպում նրան:

Հեռու, նրա դիմաց չողում էր ուղեցոյց աստ-
ղը իր հրապուրելի պայծառ լուսով: Դեռ նոր
ուղում էր հետեւ նրան, որ իր ընտրած ճա-
նապարհի կողքից մեղմ, գրաւիչ ձայներ ստի-
պում էին յետ դառնալ, որպէս զի մօտիկ լսէ,

պէս Սիւլիմսկին:—«Ոչ որ այնպէս չէ նուա-
զում Եւրոպայ, ինչպէս Պաղերկսկին:—«Ոչ
որ այնպէս չէ նուազում Եւրոպայ, ինչպէս
Միխայլովսկին: Այս քննադատների վկայեցը
ապշած են մնում և միայն հարցնում են.
«Բայց դրանցից որն է լաւ նուազում Եւրոպ-
այ, որն է ամենահաշակաւոր դաշնակահարը:»
Մի հարցնէր, երաժշտական դատարանի եր-
դուեանից ոչ մէկն էլ չի պատասխանի
ձեզ: Իսկ եթէ դրանցից մէկը կամենար ան-
կեղծ լինել, կասէր. «Ուզում էք ինձ սպա-
նեցէք—չը դիտեմ»:

Ռուսաց լրագիրներից մէկը, բերելով այս
կտորը, որ բնորոշում է առհասարակ բոլոր ե-
րաժշտական քննադատներին, ասում է, որ
զաղարկելը ուրիշ բանի մէջ է. մուսաններն պէտք
է ծառայել առանց իրարանցումների, աղաղակ-
ների, բայց հաշակված երաժիշտները շատ են
սիրում աղմուկ բարձրացնել: Նշանակում է,
որ կրիտիկան հաշակված անունների ստրուկն
է, իսկ ոչ—հաշակվածներին, նրանց, որոնք
փոքր ի շատ համեստ են, կարելի է սանճար-
ձակ կերպով դատաւիտել: Բայց դա ինչ դա-
տաստան է ո՞վ աստուածների:

*
«Մուրճ» ամսագիրը, ճիշդ է, գիտաւորների
անկանոնութեամբ է հրապարակ գալիս, բայց
դրա փոխարէն ունի մի անվիճելի առաւելու-
թիւն. Աւետիք Արաւիկանեան ամեն անգամ
այնպիսի մի բան կասէ, որ բաւական է ոչ թէ
մի ամիս, այլ մի ամբողջ տարի ծիծաղեցնելու
համար: Ուրիշ չնորճ եթէ չը կայ, գոնէ կարե-
ւի է բոժոժներով զարդարված գտակ գործ ածել
իր ընթերցողներին յիշողութիւնից վերջնականա-
պէս չանհետանալու համար: Եւ այդ սրամիտ
գիտաւ հասնում է իր նպատակին—վատ թէ լաւ,
այդ, ի հարկէ, բոլորովին ուրիշ հարց է, որ
կարող է և չանհետացնել: Փետրվար-մարտի
համարում «Մուրճը» նախ և առաջ հաշակում է,
որ Աւետիք Արաւիկանեան մի նոր Մեսրոպ է
հանդիսանում հայերի համար. կարող էք երեւա-
կայել, տալիս մեզ յօդերանի դալիմներով ծան-
րաբեռնված խմբագիրը հարկաւոր է համարել
փոփոխել հայոց տառերի ձևն անգամ: Ապե-
րախտ հայերը մինչև այժմ արձան չեն կանդ-
նեցրել չին Մեսրոպին, բայց այսպէս, ան-
չուշտ, կը հասկանայ, որ արձանի արժանի է
այս մէկը, նորը, № 2 Մեսրոպը: Ապագայ այդ
մեծութեան գաղափրակները այնքան բարձր է,
որ Աւետիք Արաւիկանեան այժմից երեւակայու-
թեամբ կանգնելով նրա վրա, արտօմելի գլխա-
պտոյտ է զգացել և իր փառքի այդ պատուա-
դանի տակ դրել է մի ամբողջ յօդուած հետե-
ւեւ:

Թէ ինչ են ուղում ասել նրան: Ինքն պատանին
այդ հրաւերից մոլորվեց ու ընկաւ այնպիսի
ծառախիտ տեղեր, որ ոչ առաջ էր կարողանում
շարժվել և ոչ յետ: Օձերը փաթաթեցին թեւե-
րին, սուր փշերը մազերի մէջ ցցվեցին, իսկ յե-
տեղից էլ նոյն ձայները չնչնում էին:

—Այնպէս ձայնարուժեան հոգիներ են: Նրանք ձգ-
տում են դուրս գալ ազատ օդի մէջ, ցրվել
մարդկանց մէջ, բայց չեն կարող, որովհետեւ դեռ
չէ գտնված այն ճանապարհը, որ տանում է
դէպի ձայնարուժեան ճամբար: Այնպէս և ե-
րեսին շատ ճանապարհներ կան. բայց եթէ դու
զգում ես, որ քո մէջ կաճելի ոյժ կայ, առանց
գնա հէնց այն ճանապարհով, որը կը տանի
ուղղակի ձայնարուժեան ճամբար: Շատ ար-
գելներով պիտի հանդիպես ճանապարհորդու-
թեանը ընթացքում, շատ անգամ պիտի տարա-
կուես նպատակով հանելու կարելիութեան
վրա, բայց եռանդով շարունակիր առաջ գնալ,
որ դո՛ւնք քո չնորհիւ վերջապէս մեր ազատու-
թեան ժամը հասնի:

Այստեղ Զօնի առաջ չողշողաց մի առանձնա-
կի փայլուն աստղ, որ կանչում էր հետեւ իրան:
—Սա քո ուղեցոյց աստղն է, պետք է հետե-
ւես սրան՝ եթէ ուզում ես քո վեճ նպատակին
հասնել.—նորից որոտաց նոյն ահեղ ձայնը:

Այնուհետեւ ամեն ինչ լռեց, արձագանքն էլ
կամաց-կամաց հանգչում էր:
Զօնը անց աչքերը փակեց, զգալով որ մի
աներկոյթ զօրութիւն իրան նորից բարձրացնում
է վերև, ու արդէն պայծառ լոյս էր, իսկ ներ-
քում, ընդհակառակը, քանի գնում մթնում
էր: Իսկ երբ աչքերը բաց արեց՝ նոր ծագած
արեւը ժպտաց նրա դէմքին: Թաշունների առա-
ւօտեան քաղցր դալարիկները հովիտից բար-
ձրանում էին դէպի նրան:

Հեռու, նրա դիմաց չողում էր ուղեցոյց աստ-
ղը իր հրապուրելի պայծառ լուսով: Դեռ նոր
ուղում էր հետեւ նրան, որ իր ընտրած ճա-
նապարհի կողքից մեղմ, գրաւիչ ձայներ ստի-
պում էին յետ դառնալ, որպէս զի մօտիկ լսէ,

պէս Սիւլիմսկին:—«Ոչ որ այնպէս չէ նուա-
զում Եւրոպայ, ինչպէս Պաղերկսկին:—«Ոչ
որ այնպէս չէ նուազում Եւրոպայ, ինչպէս
Միխայլովսկին: Այս քննադատների վկայեցը
ապշած են մնում և միայն հարցնում են.
«Բայց դրանցից որն է լաւ նուազում Եւրոպ-
այ, որն է ամենահաշակաւոր դաշնակահարը:»
Մի հարցնէր, երաժշտական դատարանի եր-
դուեանից ոչ մէկն էլ չի պատասխանի
ձեզ: Իսկ եթէ դրանցից մէկը կամենար ան-
կեղծ լինել, կասէր. «Ուզում էք ինձ սպա-
նեցէք—չը դիտեմ»:

Ռուսաց լրագիրներից մէկը, բերելով այս
կտորը, որ բնորոշում է առհասարակ բոլոր ե-
րաժշտական քննադատներին, ասում է, որ
զաղարկելը ուրիշ բանի մէջ է. մուսաններն պէտք
է ծառայել առանց իրարանցումների, աղաղակ-
ների, բայց հաշակված երաժիշտները շատ են
սիրում աղմուկ բարձրացնել: Նշ

ևնալ վերնագրով. «Վաշխառութիւնը Արարա-
լարի գաւառում, կամ մի մուրճական յօդուած
«Մշակութիւն» Եւ № 2 Մեքսիկոյ, մտաւարով որ
վերնուած արդէն այնպիսի կողմով է դրել իր հա-
մար, որին նայելուց ամբողջ աշխարհը կարող է
նախանձից տրամբել, սկսում է էլի իւրով իր
զուլուր, էլի կանչել թէ ինքը... ինքը... վերջա-
պէս ամեն ինչ ինքը, այն է՝ Արարալանեան...

Հին հրապարակախօսութեան մի յատկա-
նիշն է խօսել առանց փաստերի և կամ մի
փակ տարի փաթկան չինել ու... տասը-
քսան տարի ետևան փչել մի անգամ տըր-
ված եղանակով: Հետևանքը այն է լինում, որ
թիւթերը չափարակով չեն, կեանքի իրական
եղելութիւններին անմասն մնալով, այլ ևս
ձանձրանում է միշտ մի և նոյն եղանակը
յետով և դառնում անգագա դէպի հասարակաց
ցաւ: Ներկայացնող իրողութիւնը: Այդ տեսակ
հրապարակախօսութիւնը ստեղծել է գաւա-
ռական թղթակիցները մի ամբողջ սերունդ,
թղթակիցներ, որոնք գրելով ձեռներին՝ կա-
տարեալ «թաղաքներ» են մտաւորական աւ-
արկելու:

Եւ այսպէս խոր, խոտակ մուրճական փի-
լիսօփայութիւնները մի ամբողջ կոչո: Ինչ ասել
կուզի, որ հին հրապարակախօսութիւնը «Մշա-
կի» մէջ է. ինչ կասկած, որ ուր կայ ճշտը
բառ, այնտեղ անպատճառ պէտք է դնել Ա-
րարալանեանց անունը: Այդ բոլորը հարկւր ու
հազար անգամ կրկնել է «Մուրճի» արաբա-
կիցները և Արարալանեան գուր չէ այնքան սի-
րում եղունջալի: անունը. նրա մէջ միշտ խօ-
սում է այդ արհեստագործի աւանդ: Ինչ միտը
ունէր այժմ էլ փչել մի և նոյնը. հասէք մինչև
յօդուածի վերջը և այնտեղ դուք կը հասկանա-
ր, որ խեղճ Արարալանեան փորագրած ունի, այն էլ
մեծ փորագրաւ: «Մշակի» մէջ տպւած էր «Վաշ-
խառութիւնը Արարալայալի գաւառում յօդուա-
ծը: Արարալանեան վճռել է նրան արտատպելի,
բայց ինչ անի, ինչպէս արդարացին է այդ բանը:
«Մշակ» է բոժոժաղարդ գրականի վրիժել—էլի նա
կապտեղ նեղ դրութիւնը: Գտակը կարող է ա-
սել թէ այդ յօդուածը պատահաբար է լոյս տե-
սել «Մշակում» պէտք է իմանանք, որ «Մուրճի»
մէջ մի ժամանակ եղել է այդպիսի մի յօդուած
Վաշխալի գաւառի վերաբերմամբ և, ուրեմն,
ապացուցւած է, որ «Մշակի» թղթակիցը «իսկ և
իսկ «Մուրճում» տուած օրինակին» է հետեւել:
Պատրաստ է կրօնական գլուխօններ—և անա
յօդուածը «Մուրճի» մէջ է և փառաւորում է ա-
ռանց այն էլ շատ ու շատ փառաւորված խմբ-
բարբին: Վնաս չկայ, որ «Մշակի» թղթակիցը չը
գիտէ էլ թէ «Մուրճում» եղել է այդ տեսակ մի յօ-
դուած (տես եր. 326, խմբագրատան ծանօթու-
թիւնը): Ինչի առաջ է կանգնել Արարալանեանցը,
որ այդպիսի աննշան հանգամանքից քաշվի: Նա
«Մշակի» թղթակիցներին «թաղաք» է անուա-
նում, բայց և այդպէս, շատ սիրում է նրանց
հաղորդածները սուս ու փուս գողանալ և դնել
իր «Մուրճի» մէջ և պապանձվում է, երբ նրա
երեսին էք խփում այդ արարքը: Սրանք քա-
շաղործութիւններ են, որոնց ընդունակ է միայն
Արարալանեանցի պէս «նոր» հրապարակախօսը:
Վան մարդիկ, որոնց վերաբերմամբ յանցանք
չէ համարվում յիմարութիւն անգամ: Եւ Ա-
րարալանեանց այդ տեսակ «երջանիկներ» թը-
ւումն է: Եթէ նրա վիճակը ընթերցող հասա-

րակութիւնը ծիծաղեցնէն է, ինչո՞ւ չը թող
տալ, որ գոնէ այդ խեղճ արհեստի մէջ արտիս-
տի կատարելագործութեան հասնի: Առաջա-
դիմութիւն, խոտովմանում ենք, կայ ամեն բա-
նի համար—նոյն իսկ բոժոժներով դարդարած
գտակի համար:

ԿԱՌԱՎԱՐՁԱԿԱՆ ՀԱՂՈՐԴԱՐՈՒԹԻՒՆ

Համալսարանը բացվելուց հանգիստ անցան
միայն 3 առաջին դասախօսութիւնները, բայց
յետոյ, ընդմիջումից յետոյ, ուսանողները պա-
հանջեցին պարապմունքները դադարեցնել, ներս
էին մտնում առողիտօրիաները, խանդարում էին
դասախօսութիւնները ընթերցանութիւնը և,
վերջապէս, կոտորելով առողիտօրիաների ամե-
նաընդարձակի դուռը, գումարեցին բազմաթիւ
ժողով, ուր երկար և աղկալից վիճաբանու-
թիւններից յետոյ, մեծամասնութիւնն եկաւ այն
եղրակացութեան, թէ պէտք է շարունակել
գործադուրը այնքան, մինչև որ արտօրված ըն-
կերները կը վերադարձնվին:

Արաշէ հակաշէլու այդ ժողովի վճռին, ճա-
ցիօնախնայների խումբը, որը ցանկանում էր
կարգը վերականգնած և դասախօսութիւնները
սկսած տեսնել, գումարվեց նոյնպէս, թուով 2000
մարդ, մէկ առանձին տան մէջ: Նրանց բա-
նակցութիւններին հետևանքները երևացին դա-
նից յետոյ մարտի 8-ից և 11-ից այդ խմբի
հրատարակած հրաւերներին մէջ, ուր կտրական
կրիտիկայի էր ենթարկվում դաշնակցական խոր-
հրդի և գործադուր անողների խմբի գործու-
նէութիւնը և ապացուցանվում էր, թէ քանի որ
Պետերբուրգի համալսարանի ուսանողները, ո-
րոնք անմիջական շահ ունեն այդ գործում,
հրատարակեցին գործադուրը շարունակելուց, օ-
տարտի էր Վիեյի համալսարանի համար հան-
դէս դալ որ պաշտպանութիւն օտար շահերի ա-
ւելի եռանդուն կերպով, քան իրանք վնաս-
վածները:

Մարտի 9-ին համալսարանի շինութեան մէջ
տեղի ունեցան միասնադր աղմուկի անկար-
գութիւններ, որոնք փոխարկվեցին ուսանողու-
թեան երկու կուսակցութեան ներկայացուցիչ-
ների բացարձակ ընդհարումներին՝ թիւ և դէմ
գործադուրի:

«Նալիսիայի» կուսակցութիւնը, որին
միացան 4-ը կուրսի իրաւաբան ուսանողները,
դիմեցին համալսարանի թէկտորին՝ խնդրելով
սկսել դասախօսութիւնների ընթերցումը, բայց
հէնց առաջին դասախօսութեանը գործադուր
անողները նստարանով կոտորեցին դռները
պատահանները և աշխատում էին մտնել առ-
դիտօրի, ուր հաւաքված էին մօտ 300 ուն-
կողիւրներ: Այդ վերջինները, զինաւորվելով ը-
նազկաւորական գործիւրների անօթներով, քշում
էին յարձակողներին: Անկարգութիւններ տեղի
ունեցան և Վիեյի զինաւորական հրահանգի
կլինիկայում, ուր դասախօսութիւններ էին կա-
րգւում ըմբիշ ուսանողներին համար, այնպէս
որ նրանք աղմուկով և աղաղակներով դիմաւորե-
ցին հրահանգի իրանց մօտ մտնող զինաւորին:
Այդ պատճառով մարտի 10-ին համալսարանի
շինութեան մէջ կալվեց հետեւեալ բովանդա-
կութեան յայտարարութիւն. «Թողութեան

լուսաւորութեան միւստորի կարգադրութեամբ,
ս. Վալիսիի համալսարանի բոլոր ուսանող-
ները արձակված են համարվում:

«Վրկին համալսարանի մտնել և դասախօսու-
թիւնները լսել ցանկացողները խնդրեք են տա-
լիս դրա մասին պ. թէկտորին: Յետ ընդունելը
կախված կը լինի համալսարանական իշխանու-
թեան հայեցողութիւնից»:

Մարտի 12-ին տեղի ունէր խնդրեցների ըն-
դունելութիւնը 4-ը և 5-ը կուրսերի ուսանող-
ներից, այնպէս որ առաջին օրն և եթ ընդուն-
վեցին 510 խնդրեցներ: Ուսանողները ներս էին
թողնվում խմբով, գալու համեմատ, և ան-
կարգութիւններ չէին անում: Նոյնպէս արտա-
քին կողմից հանգիստ անցան և մնացած օրերը
կուրսերի ուսանողներից խնդրեցներ ընդունե-
լու ժամանակ:

Յետ ընդունելու մասին խնդրեցներ ընդա-
մենը ստացվեցին 2425, վարչութիւնը յետ է
ընդունել համալսարան 2181 հոգի, մերժել են
244 անձանց խնդրեցները, դրանցից 160 հէա-
ներ են: Այն ուսանողները ընդհանուր թիւի
մէջ, որոնց խնդրեցները մերժված են, չեն մտել
բոլոր ֆակուլտետների դեռ I, II և III կուր-
սերը:

Այնու ամենայնիւ, ներքին կարգը համալսա-
րանում դեռ ևս կատարելապէս չը հաստատվեց,
յուզմունքը ուսանողների մէջ շարունակվում է,
որ արտայայտվում է նրանով, որ առ այժմ
աղիտացիայի զլխաւոր գործողները հաւաքվում
են մասնաւոր ընակարաններում և ցոյցեր են
անում կայարանում համալսարան յետ չընդուն-
ված ընկերներին ճանապարհ գցելու: Տեսար:
Դրա հետ միասին «դաշնակցական խորհուրդը»
չէր դադարեցնում իր աղիտացիական գործու-
նէութիւնը և նրա մասնակցութիւնը ուսանող-
ական շարժման մէջ վերոյիշեալ ժամանակա-
միջոցում արտայայտվեց Պետերբուրգի ուսանող-
ութեան ուղղված այն երկու հրահանգների
հրատարակութեամբ, որոնք, ըստ երևոյթին,
Պետերբուրգում նոր անկարգութիւնների ծագ-
ման զլխաւոր պատճառներից մէկը դարձան:

Վիեյի պոլիտեխնիկական ինստիտուտում յուզ-
մունքը սկսվեց փետրվարի 17-ից և արտայայտ-
վեց մօտ 300 ուսանողների ժողովով, որոնք
յայտեցին թէ իրանք դիտաւորութիւն ունեն
հրաժարվել շարունակելու իրանց պարապ-
մունքները. հետեւեալ օրերը յուզմունքները շա-
րունակվում էին, իսկ 19-ին, անկարգութիւն-
ների կողմնակից ուսանողները չը թող տես-
ցին գծագրութեան դաշխը մտնել իրանց ըն-
կերներին, որոնք եկել էին այնտեղ տուն տա-
նելու իրանց նկատմամբ: Փետրվարի 22-ին դի-
րեկտորը յայտնեց ինստիտուտի ուսանողներին
փխաւանելու միւստորի հեռագրեր, որով առա-
ջարկում էր վերսկսել պարապմունքները, սա-
կայն դեռ անհարկն եղաւ. սկսել, ի նկատի
ունենալով առհասարակ երկտասարդութեան
զրգուլած տրամադրութիւնը:

Ամսի 25-ին ուսանողներին յայտարարվեց մի-
նիստորի նոր հեռագրեր, որով մինիստրը նա-
խազգուշացնում էր, թէ դասախօսութիւններ չը
յաճախվեցին արձակված կը համարվեն:

Բարեկեցիկանի շարաթից յետոյ դասախօսու-
թիւններ վերսկսելով, ուսանողները մի մասը,

գալով ընական գիտութեան դասախօսութեանը,
առաջարկեց պրօֆէսորին հեռանալ, բայց նոյն
օրն և եթ գումարված ժողովը, սակայն, ձայ-
ները մեծամասնութեամբ դադարեցնեցին սկսելը
ցանկալի համարեց, որ և կատարեց այն ժա-
մանակն և եթ ուսանողներին մեծ մասը. դրանից
յետոյ յուզմունքը ինստիտուտում սկսեց աստի-
ճանաբար խաղաղվել, և ուսանողական
զբաղմունքները մի առ ժամանակ շարունակ-
վում էին սովորական կարգով:

Մարտի 26-ին մօտ 200 ուսանողներ չը դնա-
ցին դասախօսութիւններին և այդ ժամանակից
խանդարում էին իրանց ընկերներին դադարեցնել.
կատարեալ հանգստութիւն դեռ ևս չէ վերա-
կանգնված, և ունկնդիրները համար ժամանա-
կամիջոց է նշանակված, որպէս զի բոլորը վերա-
կան դասախօսութիւններ լսելու:

Վիեյի համալսարանում անկարգութիւններին
դեկավարող «դաշնակցական խորհրդի» խումբը
փորձում էր, իր կողմից, ըստ կարելուին, ազ-
դեցութիւն գործել պոլիտեխնիկական ինստիտու-
տի ուսանողների վրա էլ և, նայելով գործե-
րի ընթացքին միջկրնում, իր հրահանգներում
յայտնում էր պոլիտեխնիկներին համակրութիւն
կամ յանդիմանութիւն:

Օդէսա: Պետերբուրգի համալսարանի ուսանող-
ները մէջ սկսված յուզմունքների մասին փետր-
վարի 19-ին, Վիեյից եկած պատուիրակի միջո-
ցով Օդէսայում ստացված տեղեկութիւնների ազ-
դեցութեան տակ, փետրվարի 20-ին համալսարա-
նում կայացաւ մինչև 300 հոգուց բաղկացած ու-
սանողների ժողով. ժողովին եկած տեսուչը ստիպ-
ված էր հեռանալ, իսկ նրանից յետոյ եկած
րէկտորին ուսանողները յայտնեցին, թէ իրանք
միանում են Պետերբուրգի համալսարանի իրանց
ընկերների պահանջներին և դադարեցնում են
դասախօսութիւններ յաճախելը, մինչև որ այդ
պահանջներին գոհացում չը տրվի: Ժողովում
տարածվում էր հեկտօգրաֆով գրված չըբառե-
րական, Վիեյի հրատարակութիւն, որը չըբառե-
րում էր Նոօթօրիսիսի համալսարանը հետեւել
Պետերբուրգի և Վիեյի համալսարանների օրի-
նակին և դադարեցնել դասախօսութիւններ
յաճախելը:

Փետրվարի 22-ին հեկտօգրաֆով մի հրահե-
րատարակվեց, որի մէջ պատմված էր ամսի
20-ին ընդունված վճիւրը, և այդ նոյն օրը եղած
ժողովում, որին մասնակցում էին ընդամենը
մօտ 150 մարդ, վճիւրը չը գնալ դասախօսու-
թիւններին և արգելել ուրիշներին էլ յաճախելու
համալսարանը:

Փետրվարի 23-ին կրկին ժողով կայացաւ, ուր
եկաւ թէկտորը և, մասնաւորապէս անելով ուսանող-
ների անկանոն գործողութիւնների վրա, և
փետրվարի 20-ին կայացած Բարձրագոյն հրա-
մանի վրա, որով գնեցաւ—աղիտանալ Վան-
նօվսկի նշանակվում էր ընդմիջելու կատարելու
համար մայրաքաղաքը բարձրագոյն պարզնե-
րում սկսված յուզմունքների պատճառների մա-
սին, աւելացրեց, որ դրանից աւելի բաւարարու-
թիւն չէ կարող լինել:

Բէկտորի ճառը ուսանողները լուսութեամբ լսե-
ցին, և փետրվարի 24-ին, թէպէտ դասախօսու-
թիւններին չէին լինում, բայց յուզմունքը ուսա-
նողները մէջ, նախընթաց օրը թէկտորի ասած-

Այն ժամանակ Ջօնը իր մէջ մի հակայական
ոյժ գրաց, դուրս թուաւ գայլակեցողիչ կաւ-
կածի ցանցից ու արագութեամբ սրացաւ ուղե-
ցոյց աստղի յետնից: Հաւանցաւ վերջապէս, որ
ինքն այժմ կատարեալ հասակին առած մարդ է
—աշխուժով առաջ գնաց: Անն դիմացը բացվեց
մի ընդարձակ դեռ, որ հպարտ աղմկում էր իր
ծուռ ու մուռ ափերի միջից: Միւս ափում շո-
ղում էր ուղեցոյց աստղը: Սակայն այդ տեղն
այն աստիճան ամայի ու վայրի թեւց նրան, որ
սիրտը ցլվեց, երբ կանգնեց գետեզրում քիչ
հանգստանալու: Այդ ժամանակ նկատեց, որ
գետի հոսանքի ուղղութեամբ լողում են հարուստ
զարդարված ու թանկագին ապրանքներով բեռ-
նաւորված նաւեր: Նրանցից մէկը կանդ առաւ
հէնց այնտեղ, որտեղ Ջօնն էր հանգստանում:
Նրա կայսի վրա ծածանում էին բազմաթիւ
զրօշակներ, իսկ տախտակածածը կարծես ու-
կուց չիված լինէր: Սրբ նաւը այնքան մօտե-
ցաւ Ջօնին, որ նա մի թուրջով կարող էր
տախտակածածի վրա լինել: Կայսերի յետնից
նայող դէմքեր և պարզած ձեռքեր երևացին, ու
մի ձայն ասում էր նրան.

—Մենք հէնց եղել ենք սպասում. այս նաւը
բռնն է. նստիւր նրա վրա՝ մենք եղել կը տանենք
հարստութեան ու բախտաւորութեան մօտ: Միայն
թէ չտապիր, որովհետեւ նաւը չէ կարող հոսան-
քին երկար դիմանալ:

Ջօնը անսաւ տախտակածածի վրայի փափուկ
նստարանները. նրա յոգնած մարմինը հանգիստ

էր պահանջում, բայց յանկարծ ձգարտութեան
ճաճարք մտնւ ընկաւ:

—«Ո՛չ»—մերժեց նա. իմ ճանապարհը հոսան-
քի ուղղութեամբ չէ գնում, այլ գետի այն կողմը,
որտեղ ինձ կանչում է ձգարտութեան յոյսը:
Նաւն իտիոյն անհետացաւ: Մինչ Ջօնը իրան
ձգեց շուրջ ու կուռում էր ալիքների հետ գետի
միւս կողմն անցնելու՝ աստղն սկսեց աւելի
պայծառ շողողալ:

Միւս կողմն անցնելուց յետոյ, Ջօնը գնաց
դէպի անտառի խորքը, ուր նրա դիմաց ցցվեց
մի անագին ժայռ: Աստղը շարունակում էր շող-
ողալ, բայց Ջօնը այդ անմեքենայի լեռը
տեսնելուն պէս կանգնեց ու հոգոց քաշեց: Բիչ
սպասելուց յետոյ յանկարծ նկատեց ժայռի մի
կողմում փ բլած լայն, յարմար սանդուղ, որ-
տեղով անագին բազմութեամբ մարդիկ էին բա-
ձրանում, ինչում, իսկ նրանց վրայով ինչ-որ ու-
րուականներ թռչում ու երդում էին.—

«Պատիւ, փառք, պարծանք
Այստեղ կը զբանդու
Ուրախ-զուարթ կեանք
Դու ձեռք կը բերես»:

Այդ ժամանակ Ջօնի մէջ այդ սանդուղով
դէպի ժայռի գագաթը բարձրանալու փորձ ծա-
ղեց, բայց ևս և նոյն ժամանակ չէր ուղարկ
թողնել իր իշխալը: Միայնակ, ոյժերը հաւաքած,
ուղեց շարունակել իր դժուար ճանապարհոր-
դութիւնը: Դրան հակառակ, այստեղ, վերեւում
ամեն բան չեղել ու փայլուն էր երևում:

«Պատիւ, երջանկութիւն
Ու գագաթը շքեղ
Գե՛ղ են ըսպասում,
Ըշտապել այստեղ»:

Նորից որոտաց խառնակի երգը:
—Հեռուաւ ամեն աստանմունք.—գոռաց Ջօ-
նը: Բայց հազիւ թէ մի քայլ էր արել դէպի սան-
դուղը, և անա նրա առաջ պատկերացաւ իր ամ-
բողջ անցեալը. իսկոյն յիշեց այն խոտուած, որ
նա արել էր դեռ պատանեկան հասակում:

—«Ո՛չ, ո՛չ, ես եղել կը հեռեմ մինչև մասն,
իմ պայծառ ուղեցոյց աստղ—աղաղակեց նա,
նայելով ժայռի կախած պատերին. և տեսաւ
աստղը, որ աւելի պայծառ էր փայլում քան
երբ և իցէ, լուսաւորում էր ամենափոքր ձեղքն
ու թիփին անգամ:

Ջօնը սկսեց համարձակ բարձրանալ այդ սա-
րով ու, դեռ կէսին չը հասած, այնպէս յոգնեց,
որ ստիպված էր հանգստանալ ձեղքվածքի մի-
ջով հասող առուակի մօտ: Վաղցաւ թէ առուակից
ջուր իսմէ՝ յանկարծ նրա մէջ տեսաւ մի սպի-
տակահեր մարդիկ պատկեր:

—«Միթէ այն աստիճան արդէն ձերացել եմ:
Ուրեմն պէտք է շտապեմ»,—մտածեց նա և նո-
րից սկսեց վերս բարձրանալ, ցցված քարերից
զողզողուն ձեռքերով կախ ընկնելով: Արդէն
համարեա հասել էր մինչև կատարը՝ երբ ոյժից
բոլորովին ընկած, հազիւ հազ սողալով՝ առաջ
էր շարժվում, աչքը ուղեցոյց աստղից չը հեռա-
ցնելով, որը քանի գնում՝ աւելի պայծառա-
նում էր:

Միք. Զառաֆեանց

ները ազդեցություն տակ, սկսեց նկատելի կերպով թուլանալ, և գործադրելի հակառակորդները թիվը սկսեց անել:

25-ին, 26-ին, 27-ին և 28-ին համալսարանը փակված էր բարեկենդանի պատճառով, և այդ ժամանակ թվաթիվը ամեն օր կանչում էր մի քանի հոգի ուսանողներին, համոզելով նրանց վերադառնալ ընտանի կարգին, այնպես որ թվաթիվը կանչած բոլոր ուսանողները ամենքն էլ կատարեալ պատկառանքով էին վերաբերվում նրան, բայց յայտարարեցին թե իրանք կատարեալապես համեմատյալ են ժողովների մասնակցինքնին և ժողովներում ընդունված վճիռներին:

Այդպես շարունակվեց մինչև մարտի 3-ը, երբ ուսանողները, ժողովից յետոյ, գրաւոր կերպով յայտնեցին թվաթիվին, թե ի նկատի ունենալով ստացված տեղեկությունները, որ Պետերբուրգում վերսկսվեցին պարսպապնդումները, իրանք, յաջորդ թվից (մարտի 4-ին) դադարեցնում են գործադրում:

Մարտի 4-ից դասախոսությունները համալսարանում վերսկսվեցին և շարունակվեցին մինչև ամսի 22-ը: Այդ ամբողջ ժամանակամիջոցում ուսանողական շարժման պարագլուխները մեջ անընդհատ յարաբերություններ էին տեղի ունենում ուրիշ համալսարանների հետ, առաւելապես Կիեվի համալսարանի հետ, որից յանդիմանություններ ստացվեցին Օդեսայի ուսանողների հասցեին՝ գործադրել դադարեցնելու համար:

Մարտի 22-ին համալսարանում երկաց մի շրջաբերական, որ հրաւիրում էր կրկին գործադրել սկսել. մոտ 200 ուսանողներ ժողով գումարեցին և նորից վճռեցին գործադրել անել, որը և նրանք հաջորդեցին թվաթիվի պաշտօնակատարին: Չը նայելով թվաթիվի յորդորներին, մարտի 23-ից ուսանողները մեծամասնութիւնը դադարեց յաճախել դասախոսությունները, թեպէտ նշանաւոր թիվ շարունակում է գնալ համալսարան, իսկ մարտի 30-ից, ի նկատի ունենալով որ ուսանողները շարունակում են խուսափել դասախոսությունների լսելուց, բոլոր ուսանողները արձակվեցին այն հիմունքներով, որպէս Պետերբուրգի համալսարանի ուսանողները:

(Կը շարունակվի)

ՆԱՄԱԿ ԽՄԱԳՐՈՒԹԱՆ

Բազու, ապրիլի 11-ին

Խոնարհաբար խնդրում եմ թող տալ «Մշակի» միջոցով յայտնել մի խորին ցաւակցութիւնը մեր պատկառելի մամուլին: Նորայր Բիւրոյից հաղորդում իր յարգելի կողմ՝ Ալեքս-Մակոբսոն-Բիւրոյի մասին առիթով:

Հանգուցեալ տիկնոջ մահը ցաւալի կորուստ է հայ գրականութեան համար. այդ օտարութիւն հանդիսանում էր իբրև մեկնասա: Նրա նիւթական մեծ օժանդակութեան ենթ պարտական, որ այսօր մեր սերունդի դարդ է կազմում պ. Բիւրոյի ֆորմա-հայկական հսկայ բառգիրքը: Նա նիւթական քաջակերում էր իր ամուսնուն, որը բացառապէս զբաղվում է հայոց հին մատենագրութեան ուսումնասիրութեամբ:

Շատ կան այդպիսի կանայք մեր մէջ. ինչ եմ ասում, կարող ենք արեւելք մատնացրտ աշնել գտնել մի հայ տիկնոջ վրա, որը, չենք ասում, իր չափաւոր միջոցով, այլ իր հարստութեամբ մեկնասա դառած լինէր մեր անապատի հեղինակներից մէկը համար:

Իսկ ինչ էր տիկին Ալեքս: Մի համեստ լուսանկար, սուղ միջոցներով: Բայց հարուստ սիրով մի օտարութիւն որ այնքան պատիւ արաւ մեր գրականութեան: Թող օրհնված լինի ազնիւ շէնքերը յիշատակը:

Ալեքսանդր Արեւեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒԻՍԻ

Ներկ երեկոյեան, ժամը 4-ին, Քիֆլիս եկաւ պարսից չափ երկրորդ որդի պրինց Եւստափալին Մանսուր-Միրզան, որը վերադառնում է Վիեննայից Թաւրիզ: Պրինցը ինչ պարսից հիւպատոսարանում:

«ՌԱՅԵՏ» լրագրին հաղորդում են Պետերբուրգից, որ իշխան Գոլցին Քիֆլիս կը վերադառնայ Պետերբուրգից ոչ վաղ, քան յունիս ամսին:

Մի պարոն, որ կամենում է իր անունը անյայտ պահել, ուղարկել է մեզ Բազուից հարկը բուրլի, որոնցից 75 բուրլին նա յատկացնում է չքաւորներին բաժանելու համար աւաջիկայ Զատիկի օտոներին, իսկ 25 բուրլին յանձնելու Քիֆլիսի ձրի ճաշարանին: Առաջին անգամը չէ, որ յիշած պարոնը ուղարկում է մեր խմբագրութեանը աղբատներին բաժանելու համար փող: Մի երկու ուրիշ նուիրատուութիւնների մասին յիշատակեցինք մեր լրագրում: Նթէ ուրիշներն էլ հետեւէին այդ օրինակին և կամ

իրանք անմիջապէս, կամ լրագրներին և հաստատութիւններին միջոցով օժանդակութիւն հասցնէին չքաւորներին, գտնէ մի փոքր չափով կարելի կը լինէր միութեամբ թշուառ մարդկանց գտնէ այնպիսի օրերում, երբ ամբողջ հասարակութիւնը զուարճանում է օտոներ պատճառով:

Յաճախ պատահել է, որ կալուածք ունեցողները զրկվել են իրանց սեփականութիւնից այն պատճառով, որ նրանց վրա եղած պարտքը կամ ապաւելել ժամանակին չեն վճարել և կալուածքը աճուրդի է հանվել: Պետական խորհուրդը նոր չըլքաբերականով կարգադրել է, որ այս սուհետեւ պայմանաւածով լրանալուց յետոյ, ոչ ոչ քան երկու ամսով ընթացքում, բանկերը տեղեկացնեն կալուածատէրերին, որ կալուածքը պէտք է աճուրդի հանվի և այդ մասին յայտարարութիւն պէտք է կախվի բանկի մէջ: Կալուածատէրերին ուղարկվելի ծանուցազրելը պէտք է ուղարկվի պատւիրած ծրարով կալուածատէրերի բնակած տեղը կամ նրանց կալուածքը: Ծրարը պէտք է ունենայ կտրօն՝ ստալման մասին պատասխան ստանալու համար: Մանուցադրի մէջ պէտք է յայտնված լինի, թէ ճիշդապէս գումար ապաւելուի համար է կալուածքը աճուրդի հանվում և երբ, որտեղ, որ ժամին պէտք է տեղի ունենան թէ առաջին և թէ երկրորդ աճուրդները:

Ներկ, երեքշաբթի, ապրիլի 13-ին, Ներսիսեան դպրոցում սկսվեցին հարցաքննություններ: Առաջին առարկան էր հայոց լեզու: Միւս հարցաքննությունները տեղի կունենան Զատիկից յետոյ, սկսած ապրիլի 21-ից մինչև մայիսի 31-ը: Բոլոր հարցաքննությունների թիւը հասնում է 26-ի:

Մանուկներին խնամող ընկերութեան վարչութիւնը ցանկանալով Քիֆլիսի կենտրոնական տեղերից մէկում ունենալ բաւականաչափ ընդարձակ տարածութիւն՝ մանուկներին խաղալու համար, դիմել էր Քիֆլիսի քաղաքային դոմանին, խնդրելով որ այդ նպատակի համար յատկացվի Ալեքսանդրեան այգու ներքին մասը: Դոման իր վերին նիստում, ամրաւածան ջրնիւթի նիւթերով ամրաւել, ձայների մեծամասնութեամբ, մերժեց ընկերութեան խնդրը, այնպիսով գտնելով կտրտել ծառերը խաղերի համար:

«Միջազգային խաղաղութեան լիգայի» փոխնախագահ Իոկին Սեվէնիօ դիմեց ռուսաց կանանց փոխադարձ օգնութեան ընկերութեան, խնդրելով որ այդ ընկերութիւնը աշխատէ ռուսաց կանանց գրաւել դէպի խաղաղութեան գործի միջազգային շարժումը: Այդ առիթով արդէն մի մասնաժողով է կազմված 9 անդամից, Ա. Եւստափալի նախագահութեամբ:

Քննիչ Աբել, որին յանձնված է Քիֆլիսի քաղաքային վարչութեան մէջ կատարված զեղծումների ճնշումիւն կատարելը, ամսիս 12-ից սկսեց հարց ու փորձի ենթարկել քաղաքապետին Գ. Սեւեռյովսկին և քաղաքային ուղարկալի անդամներին:

Ներմիւնէժ մեզ գրում են. «Մի քանի օր առաջ Ներսիսեան ընտրում մի աւագակ կախաղան հանեցին: Բայց դրանից, երկու աւագակ մասնակցի պատճի ենթարկվեցին նոյնպէս կախաղանի միջոցով, Մշիք կոչված տեղում, բազմութեան ներկայութեամբ: Այդ երկու աւագակները պրիստա: Մոնաստիրիկու սպանողներն էին»:

ԱՄԱԼԻԱԼԱԳԻՑ մեզ գրում են. «Այս տարի մեր գաւառի երկու ոստիկանական բաժնի համար նշանակված է 100 կօղակ, 50-ական հոգի ամեն մէկում, որոնք, գլխաւորապէս, պէտք է հսկեն, որ արօտատեղերում կենանք և դոյրել աւաճողութիւն լինի: Ինչպէս յայտնի է, անցեալ տարի նոյն նպատակի համար թուշեր էին նշանակված, որոնք մօտ 10 հազար բուրլի ծախս նստեցին տեղական ազգաբնակչութեան վրա: Հիմա բարձր իշխանութիւնը աւելի նպատակաւորաբար է համարել կօղակներ նշանակելու, որով ժողովուրդը ազատվում է այդ ծախսերից: Շատ ցանկալի է, որ պատահաւոր իշխանութիւնը խիստ հսկէ մեր նշանագի միւս գաւառներինը ամառ ժամանակ մեր գաւառի արօտատեղերով անցնող և վերադարձող անասնապահների վրա, որոնք որոշված ճանապարհներից դուրս դալով և իրանց հօտերով արտերը փչացնելով՝ աւազին վնասներ են պատճառում տեղական ազգաբնակչութեանը և այդ պատճառով յաճախ ընդհարումներ են տեղի ունենում խաղաղ ազգաբնակչութեան և այդ անասնապահների մէջ»:

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒԻՍԻ մեզ գրում են. «Ապրիլի 8-ին մի

թուրք ըէօլվէրով սպանեց մի ուրիշին. չարագործը ձերբակալվեց»:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒՐԳԻԱՅԻՑ

Վան, մարտի 21-ի
Վանայ կրօնափոխական շարժումը

Այժմ Վան և իր նահանգը ողբալի կրօնափոխական շարժման թաղը դարձած են. ամեն օր շատեր հռովմակալ են լինին և շատերն ալ կրկին իրենց մարմնի եկեղեցւոյ գիրկը կը դառնան: Այս շարժման բուն պատճառներն են հացի սղութիւն, ժողովրդեան նիւթապէս ընկած դրութիւն, վերապէս ընդհանուր չքաւորութիւն, որ օրըստօրէ աւելի կը ծանրանայ: Անցեալ տարի ապրիլուտի ամեն միջոցներէ զրկուած խեղճ գիւղացիին բողոքական միսիօնարաց բաշխած նպատակներուն շնորհիւ հազիւ կրցաւ մի քանի երկարագործական կենդանիներ և գործիք ձեռք բերել և մշակել իր արտերու մի փոքր մասը: Սակայն այս ցանուած մի քանի արտերն ալ յուսացած արդիւնքը չը կրցան տալ, վասն զի ամառն խիստ երաշտ անցաւ, իսկ սոյն աննշան արդիւնքն ալ գիւղացւոց ձեռքը չը մնաց: Արդէն անցեալ տարւան ամառն կը գուշակուէր թէ յաջորդ ձմեռն ինչ ահաւոր սղութիւն և թշուառութիւն պիտի դար խեղճ ժողովրդեան վրայ: Ալ այնուհետ քանի դեպ հացը սղացաւ և տեղւոյ մէկ չափը (3 պուրը) 25 դրութեւն (2 բուրլ) հետեւեալ 80 դրութեւն (6 1/3 բուրլ) բարձրացաւ: Արտի սղութիւնը համեմատելով մեծ սղութիւն (1879) հետ իրաւ շատ աչքի չի զարներ, սակայն այն ատեն գիւղացին այժմեան չափ զրկանք կրած և թշուառացած չէր և ժողովրդեան նիւթական վիճակը բաւական ձեռնտու էր ինքզինք ապրեցնելու և, թող զայն, ամեն կողմերէն ոսկի հեղեղներ սկսան հոսել դէպի Վան, որու մէջ մեծ բաժին ունէին և մեր Վովկասի հայ եղբայրակիցները: Իսկ այժմ այս ամեն կենսատու միջոցները կը դաւալին, որով այս ձեռք թշուառութիւնը իր գագաթնակէտին հասաւ: Ժողովուրդը հաց չը գտնելով սկսաւ վատառողջ նիւթերով ամրալի, խաղալի չանչ, կուսպ, խոտերու արմատներ, կրկրը, և կորեակ ուտել, տարափոխիկ հիւանդութիւնք սաստկացան, եղան շատեր, որը անօթի մեռան և շատեր փորձեցին անձնասպան լինել: Իր օրինակ, յիշեմ միմայն թիւիչ գիւղ (Վանի ծովու արևելեան եզրերէն վրա), ուր 19 մարդ ու կին մեռան, 2 ինքզինք ծով նետեցին և մէկ ինքզինք կախեց: Այս սոսկալի աղետները գերմանացի հակառակորդ տղոտը Պէլք և Լէման լսելուն պէս նոյն գիւղը անմիջապէս 12 ոսկի (100 բուրլ) ցորեան զրկեցին: Ահա այժմ Վասպուրականի հայ գիւղերը ամենքն ալ սովածան վիճակի մէջ են:

Այս ահաւոր չքաւորութիւնը դարձանելու համար տեղւոյ ազգային առաջնորդարանն և ամեն կացի միսօնարները սկսան դուրսէն օգնութիւն խնդրել: Նոյնպէս տեղւոյ կարող դասակարգին մէջ, թէ չուկայն, թէ տունք և թէ վարժարանաց աշակերտներու մէջ հանգանաւորութիւնք եղան, հազիւ 250 ոսկի (2000 բուրլ) գոյացաւ: Պատրիարքարանէն փութով պիտուէր հանգանակուած գումարներ սկսան հասնել և դեռ կը յուսացուի որ ալ շարունակուին: Այժմ թէ առաջնորդարան և թէ ամեն կացի միսօնարը ցորեան և ստակ կը բաշխեն, սակայն այս օգնութեանց անբաւականութիւն յայտնի կը տեսնուի, վասն զի այնչափ մեծ է կարօտելոց թիւն, որ թիւով գոհացում տալ անկարելի է: Պաշտօնական ընտրութիւններով բտուողած է, որ ասկէ երկու ամիս առաջ 12,000 կարօտեալներ կային, որոց թիւն երթալով կաճի. այժմ արդէն կրկնապատկված է և մինչև առաջիկայ հունիսին թերևս եռապատուած շատ պիտի դժուարանայ և ժողովրդեան մեծ մասը սովի անդուծ ձերաններուն զոհ պիտի դնայ:

Ցարդ ամերիկացի միսիօնարը իրենց բաշխած նպատակներն միմայն մարդասիրաբար տուած են. բայց կաթօրիկ Տօմինիկեան պէտքեր իրենց նպատակներն գործածած են միմայն իրենց կրօնական փրփականային յաջողութեան համար. մի պատառ հացի համար անպատճառ հռովմակալական լինել կը պահանջեն և ասոր համար չատեր դաւանափոխ եղած են և կը լինին, նախաւորաբար ասկէ մի քանի ամիս առաջ ազգային առաջնորդարան քնաւ դրած չունէր չքաւորներուն օգնելու համար: Այժմ երբ ազգային առաջնորդարանն ալ սկսած է նպաստ բաշխել, շատեր կրկին իրենց մարմնի եկեղեցւոյ գիրկը կը դառնան: Սակայն և այնպէս, այսօր, 2000 տու-

նէ աւելի կաթօրիկներ կան Վանայ և շրջակայներուն մէջ. վարդապետ մը (իր կույման իսկապէս անարժան) և շատ քահանաներ դաւանափոխ եղած են: Այժմ կաթօրիկ հայոց համար յատուկ առաջնորդութիւն մը հաստատուած է տեղը, նոյնպէս հաստատուած են երեք երկսեռ դպրոց և մէկ գիշերօթիկ որբանոց: Օրուան մեծ խնդիրն այժմ դաւանափոխներու վէճերն և դատերն են. վասն զի յիշեալ անխիղճ սովանիկեան պէտքերն շատերուն տուած նպաստներուն փոխարէն մուրհակներ առած են, իսկ այժմ երբ անոնք կրկին իրենց մարմնի եկեղեցւոյ ծոցը կը դառնան, յիշեալ պէտքեր դատարանի դիմելով կը պահանջեն իրենց տուած նպաստներ իբրև փոխ տուած դրամ: Աւելի զուարճալի են գիւղացիներուն ոմանց կրօնք ծախելու համար սակարկութեան մտնելը պէտքեր և կաթօրիկներու առաջնորդ Անտոն վարդապետի հետ: Նրբեմն ալ գիւղացիքն իմանալով որ իրենք խաբուած և աժան ծախած են իրենց կրօնքը, գոհացում կուզեն, և երբ չի կրնան համաձայնիլ կը պահանջեն որ ետ տրուին իրենց մեռեալներն, որը թաղուած են կաթօրիկներու գրեթէ մանուցին մէջ. երբեմն կաւարկեն թէ մենք ձեռք տուած դրամին չափ կաթօրիկութիւնը ըրած ենք, շարունակելու համար պէտք է նպաստի դուրսար բարձրացուի: Վերջապէս քրիստոնէութեան արատ բերող շատ մը տեսարաններ ամեն օր տեսլի կունենան ի շնորհս աւետարան քարոզող և լուսաւոր ազգաց մեր մէջ ներկայացուցիչ համարուող հոգևորականներու, որոնք իրենց այս ընթացքով կրօնք կը ստորնացնեն և ժողովուրդ բարոյապէս կը փչացնեն, անոր աչքին ցարդ նուրսական սեպուած կրօնքն առուածախի նիւթ մը դարձանելով:

Եթէ մեր մէջ լինէին արժանաւոր քահանաներ և մեր առաջնորդական տեղապահ ունենար լից մը աշակրջութիւն և հոգաւորութիւն, կարելի էր ժամանակին այս աղետին առաջին աւետու. սակայն դժբախտաբար մենք չունինք արժանաւոր կղեր և մեր քահանայք իրենց զգուշիւ արարքներով, աւելի ժողովուրդ զալթակեցուցին և մղեցին դէպի կրօնափոխութիւն: Ազգային պատրիարքարան վերջապէս տեղւոյ համար առաջնորդական տեղապահ նշանակել կարողացաւ նորապապ Ներսէս եպիսկոպոս Արամեան, որ փութով տեղս պիտի գայ, հետ բերելով օժանդակ վարդապետներ, որպէս զի կարողանայ կասեցնել դաւանափոխական շարժումը:

Սակայն, ըստ մեզ, եթէ կուզուի որ վանեցի ժողովուրդ, որ մինչ ցարդ իր մարմնի եկեղեցւոյ համար ունեցած սիրովը համբաւ հանած է, մնայ իր հայրերուն հաւատքին մէջ և մոլորութեաններն էլ ետ դառնան, պէտք է օգնութիւն, լոկ բաւուով հաց պէտք է տալ: Սրբազան պատրիարք հօր չըբարեբաւանին վրա ամեն տեղ հանգանակութիւններ կը կատարվին, ինչպէս կը գրեն Կ. Պօլսոյ լրագրք. կայսերական կառավարութիւն 2000 ոսկի (17000 բուրլի) և էջմիածնայ մայր աթոռն ալ 1500 (12,500 բ.) ոսկի նուիրած են ի նպաստ Վանայ կարօտելոց. բայց չքաւորութիւն անհուն է և դեռ մեծամեծ գումարներ պէտք են սոված ժողովուրդն մինչև յառաջիկայ հունիսին ապրեցնելու համար:

Սլաք

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒԻՍԻ

«Temps» լրագրը հաւատարմում է, որ արաբալորդի Դէօրգին հրաժարվել է սուլթանին աջակցութիւն գործելու մտքից: Արաբալորդին չափազանց դժգոհ է Բ. Խոնից, որը չէ դադարում ինտրիգներ լքելուց մանկատակներին մէջ՝ կղզու խաղաղացման գործը ըստ կարելոյն զբաւարացնելու համար: Այդպիսի պայմաններում պետութիւնները մայրաքաղաք Կոստանթնուպոլիսը սուլթանին անապաւան անժամանակ կը լինէր:

Արաբալորդները հաղորդում են, որ արաբալորդի Դէօրգին չորս պետութիւններին յայտնեց իր ցանկութիւնը, որպէս զի նրանց ընդհանուր հիւպատոսները Կիստանու դիվլոմատիական ազնոտներ ձախողան ունենան, որովհետև Կիստանու դիվլոմատիկութիւն ունի այնպիսի յարաբերութիւններ ունենալ սուլթանի հետ, որպիսի յարաբերութիւններ ունի Բոլշաքարին Քիւրքիայի հետ: Պետութիւնները առ այժմ հնարաւոր չեն համարում բաւարարութիւն տալ այդ ցանկութեան:

«C.-Петербург. Вѣдомостѣ» Կ. Պօլսի թիւթակիցը գրում է. «Կ. Պօլսի ուռսաց դեսպանի վերջին յայտադրութիւնը Կովկաս փախած հայերին հայրենիք վերադարձնելու վերաբերմամբ, Բ. Խոնը թէպէտ և սկզբունքով ընդունեց և համաձայնվեց կատարել Ռուսաստանի առաջարկութիւնը, բայց պահանջեց, որ իրան ներկայացնելու լիակատար և ճիշդ ցուցակ (?) կտորած մի ժամանակ անխուսափելի մահից փախող հայերի: Այդ կէտի վերաբերմամբ կարող է տարածախոսութիւն սկսվել Ռուսաստանի և Քիւրքիայի մէջ, որը փախած ընտանիքներ թիւը համարեալ թէ տասն անգամ պակասեցնում է: Սակայն պէտք է նկատ-

Типографія Грузинск. Издат. Т—ва, Дорисъ-Мелик. ул. № 13.